

С. В. Кульчицький

Лисяк-Рудницький Іван Павлович

ЛИСЯК-РУДНИЦЬКИЙ Іван Павлович (псевд. і крипт.: Іванна Брусна, Іна Брусна, І. Брусний, Іван Брусний, Е.-О., І. Л., Ponticus та ін.; 27. 10. 1919, Відень – 25. 04. 1984, м. Едмонтон, провінція Альберта, Канада) – дослідник української суспільно-політичної думки, публіцист. Син [П. Лисяка](#) і [М. Рудницької](#), чоловік *О. Черненко*. 1937 закін. Академ. гімназію у Львові та вступив на юрид. факультет Львів. університету. З приходом рад. військ у Зх. Україну 1939 виїхав до Німеччини. Продовжив навч. на факультеті зовн. зносин Берлін. університету (1940–43), здобув докторат із філософії у Карловому університеті в Празі (1945). Від 1947 навч. у Інституті вищих міжнар. дослідж. (Женева). 1951 емігрував до США. До 1953 стажувався в Колумбій. університеті. 1956–67 викладав історію у Коледжі Ла Саль (м. Філадельфія, шт. Пенсильванія); 1967–71 – проф. Амер. університету (Вашингтон). 1971 переїхав до Канади. Був проф. Альберт. університету (Едмонтон), при якому 1976 разом із колегами за матеріал. допомоги діаспори заснував Канад. інститут укр. студій. У молоді роки Л.-Р. перебував під впливом консерватизму, вивчав трактат В. Липинського «Листи до братів-хліборобів» (1926), брав участь у діяльності політ. організацій, створ. послідовниками гетьмана П. Скоропадського. Під час навч. у Швейцарії захопився ідеєю відродження довоєн. галиц. націонал-демократії, яку пропагували його батьки, проте вона втратила практичну цінність після масового виїзду укр. емігрантів із Європи. На поч. 1950-х рр. зблизився з середовищем УРДП, що мала прихильників переважно серед емігрантів з Наддніпрянщини, але ці контакти обмежилися лише публікаціями у парт. г. «Українські вісті». Залишаючись рішучим противником націоналіст. ідеології, наприкінці 1960-х рр. співпрацював із ОУН (за кордоном). Він цінував це відгалуження націоналіст. руху за те, що його представники цілком відійшли від тоталітар. оунівсько-донцов. ідеології, але

принципово не поділяли світогляд. позицій демократ. соціалізму зх.-європ. зразка. На відміну від переважної більшості вчених укр. діаспори, Л.-Р. залишався політично нейтральним, а свої світоглядні погляди визначав як ліберальні. Значну обізнаність він виявляв у сфері історії – від давніх цивілізацій Китаю до сучас. амер. культури, однак його дослідн. діяльність зосереджувалася виключно на укр. історії двох останніх століть, а саме на проблемах укр. суспільно-політ. думки у період, коли вона існувала у розвинутому вигляді (від 2-ї пол. 19 ст. до 1933, у Зх. Україні – до 2-ї світової війни). *О. Прицак* вважав найприкметнішою рисою творчості Л.-Р. його невеликі наук.-публіцист. есе, що мали бездоганну логічну побудову і добре продуманий філос. контекст (загалом бл. 50-ти). Їх адресовано не тільки фахівцям, але й досить широкому колу читачів. Проблеми минулого українського народу розглянуто у них на тлі всесвіт. історії, з урахуванням методол. арсеналу зх. істор. науки, яким автор досконало володів. Обрання есе як форми наук. творчості зумовлено постій. завантаженістю Л.-Р. викладац. роботою. Користуючись наприкінці життя сприятливими для наук. діяльності умовами, вчений почав працювати над першою монографією – «Формування української нації: історія та інтерпретації». За задумом, події укр. історії від антич. часів до сучасності мали органічно вмонтовуватися у заг.-європ. та євразій. контекст, а у центрі аналізу повинна була знаходитися проблема взаємодії українського народу з його сусідами. На цьому тлі розгорталася осн. тематика книги – формування новіт. укр. нації з оцінкою соц., політ. й інтелектуал. чинників, що впливали на цей процес. Та передчасна й несподівана смерть перервала роботу на початк. стадії. За життя опубл. лише одну кн. Л.-Р. – «Між історією і політикою: Статті до історії та критики української суспільно-політичної думки» (Мюнхен, 1973). Укр. мова цього вид. наперед визначила обмеженість його поширення у наук. колах країн світу. Учень Л.-Р. *І.-П. Химка* під час поїздки до СРСР нелегально провіз декілька примірників, які розповсюджувалися в УРСР як самвидав. [Я. Грицак](#) об'єднав три істор. есе (серед них – «Націоналізм», Уперше опубл. 1966 у словник. частині ЕУ) в невелику за обсягом кн. «Нариси з історії нової України» (Л., 1991), а також упорядкував архів Л.-Р. і видав двотомник «Історичні есе» (К., 1994), для якого відібрав 59 праць (2007 перевид. російською мовою як одностомник).

На думку Л.-Р., укр. істор. процес упродовж 4-х століть відбувався, хоч із запізненням, але за зх.-європ. сценарієм. Він заперечував формац. підхід до історії, який у рад. науці мав характер офіц. догми. Але відмова від марксист. періодизації історії, на його думку, не мала означати повернення до схем, розвинутих укр. істориками дорев. часу (княжа доба, литовсько-польс. доба, козац. держава, доба нац. відродження). У цих схемах він вбачав штучну ізоляцію вітчизн. історії від широкого істор. контексту, хоча й погоджувався, що середньовічна доба на укр. землях тривала довше, ніж на Заході (до Люблін. унії 1569). Київ. Русь навіть на пізніх етапах її існування Л.-Р. не вважав повністю феод. утворенням, оскільки у ній були відсутні найважливіші інститути феодалізму – васалітет і лен. У Моск.

(Рос.) державі він не знаходив феод. рис після знищення корпоратив. прав землевласників опричників Івана ІV. Соц. групи у цій державі, не виключаючи привілейов., однаково потерпали від сваволі монарха. На думку Л.-Р., реформи Петра І не внесли нічого істотного у соц.-екон. структуру суспільства. Незважаючи на вестернізацію, тип рос. державності залишався глибоко відмінним від зх.-європ. зразків. Доводячи це, він наводив класичне визначення М. Сперанського про те, що рос. суспільство складається з рабів царя – дворян, і рабів дворян – селян-кріпаків. Принцип. характер мало розрізнення Л.-Р. понять «народ» і «нація». Вважаючи нац. характер об'єктив. явищем, він відносив його до суспільно-культур., а не до біол. сфери, пов'язував зі способом життя, комплексом культур. цінностей, системою інституцій, притаман. даному народові. Нація, твердив він, є феноменом політ. сфери, що спирається на свідому волю людей, які хочуть мати власну держ. організацію. Народ визначається сукупністю об'єктив. рис (звичаї, побут, мова), що передаються від покоління до покоління майже автоматично, без свідомих зусиль. Народ (етнос) є субстратом, з якого може, але не мусить постати нація. Щоб пригасити нац. життя, не потрібно фізично нищити етніч. масив – достатньо, аби у соц. еліти забракло бажання вбачати у своєму народі політ. суб'єкт. З погляду соц. відносин Л.-Р. розглядав наслідки Люблін. унії 1569 здебільшого негативно, незважаючи на появу нової укр. еліти, яка відразу і з великим успіхом зайнялася державотворенням, але у культур. сфері – винятково позитивно, оскільки поглинання Польщею укр. земель забезпечило поширення на них зх.-європ. культури. Визв. війна під проводом Б. Хмельницького ліквідувала систему кріпосниц. відносин в укр. селі, під час неї відроджувалася укр. нація, тому Л.-Р. назвав її великою козац. революцією. Однак при цьому він відкидав запроваджену в історіографію вченими народниц. школи інтерпретацію війни як змагання між аристократією і демократією. Л.-Р. запропонував свою, відмінну від заг.-прийнятої класифікацію 19 ст. Він виокремив три фази розвитку: від упадку козац. державності до 1840-х рр., від 1840-х рр. до 1880-х рр. і від 1890-х рр. до 1-ї світової війни, які запропонував назвати шляхет., народниц. і модер., залежно від того, хто виходив на провідні місця у суспільно-політ. житті. У 1920-х рр. у працях [М. Волобуєва](#), *О. Оглоблина*, *М. Слабченка*, *М. Яворського* обґрунтовувалася теза про колоніал. становище України у складі Рос. імперії. Натомість Л.-Р. стверджував, що цар. адміністрація розглядала укр. землі як корінні провінції та забезпечувала в них за допомогою іноз. інвестицій навіть вищі темпи індустр. розвитку, ніж у центр. регіонах. У дискусії з Л.-Р. О. Оглоблин зазначив, що не вважав Україну колонією Росії, а тільки стверджував, що рос. уряд провадив у ній колоніал. політику. Відчуваючи неузгодженість цих тверджень він погодився, що термін «колоніалізм» не зовсім відповідав реаліям Сх. Європи. Осн. причину поразки Визв. змагань 1917–21 Л.-Р. вбачав у тогочас. внутр. стані укр. суспільства та вважав небезпеч. і надалі пропагувати поширений міф про позитивність «рев. стихії», в якій насправді багато варварсько-руйнівного. Л.-Р. визнавав, що тоталітар. режим не допускає децентралізації влади, тому з цього погляду рад. федералізм є конституц. фікцією, проте з ін. боку він мав реал.

наповнення – багатонац. склад насел. СРСР. Отже, повністю підпорядк. Москві рад. респ. все-таки були нац. державами живих націй. Наприкінці 1950-х рр. Л.-Р. спрогнозував майбутню долю комунізму в СРСР. Перекоаний у тому, що тоталітаризм здатний на тимчас. «відлигу», але не на аутентичну демократизацію, яка порушить монополію партії на владу, він дійшов до висновку, що коли внаслідок непередбач. зовн. або внутр. ударів зламається політ. диктатура, то за цим неминуче настане розвал усієї суспільно-екон. системи СРСР.

Рекомендована література

1. Шанковський Л. На перехресних стежках історії й політики // Укр. книга. 1975. Ч. 1–2;
2. S. Kieniewicz. Rudnytsky's Essays in Modern History in the Eyes of a Polish Historian // Harvard Ukrainian Studies. 1987. Vol. 11, № 3/4;
3. D. Saunders. Modern Ukrainian History (Review Article) // European History Quaterly. 1991. Vol. 21, № 1;
4. Грицак Я. Essays in Modern Ukrainian History by Ivan L. Rudnytsky // Зап. НТШ. 1991. Т. 222;
5. Хміль І. С. Деякі проблеми історії України крізь призму бачення І. Лисяка-Рудницького. К., 1993;
6. Прицак О. Іван Лисяк-Рудницький як учений і «комунікатор» // Лисяк-Рудницький І. Істор. есе. Т. 1. К., 1994;
7. Кульчицький С. Гострим зором талановитого дослідника // ПЧ. 1996. № 1.

Бібліографічний опис:

Лисяк-Рудницький Іван Павлович / С. В. Кульчицький // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-55035>. – Останнє поновлення : 2024.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).